

Talousohjelma Suomen pelastamiseksi

Tuomas Malinen, VTT, taloustieteen dosentti (HY)

Peter Nyberg, VTT

Esitämme tässä raportissa tiivistetysti Suomen talouden umpisurkean tilanteen, josta poliittisilla tahoilla on vain rajallisesti halua puhua. Esitämme myös joitakin keinoja maamme talouden ja siten myös itsemääräämisoikeutemme pelastamiseksi.

Lähtökohtaisesti tilanne on niin vakava, että ehdotamme riippumattoman, talousasiantuntijoista koostuvan kriisiryhmän perustamista kansalaisten tulevan elintason turvaamiseksi sekä taloutemme nostamiseksi takaisin kasvuun. Erityisen tärkeää olisi, että ryhmään kuuluisi muitakin kuin nykyisen tilanteen kehitykseen matkan varrella tyytyneitä asiantuntijoita.

Maailma on erittäin epävakaassa taloudellisessa ja poliittisessa tilanteessa, jollaista ei ole nähty sitten viime vuosisadan puolivälin. Tällaisessa tilanteessa sekä poliittisen että taloudellisen itsemääräämisoikeuden säilyttäminen on äärimmäisen tärkeää. Taloudelliset ja poliittiset liittoumat on myös valittava puhtaasti "Suomi ensin" perspektiivistä. Kriisitilanteessa on aina ensin autettava itseään ja vasta sitten muita.

Lyhyt katsaus maailmantalouteen ja Suomen tilanteeseen

Maailmantalous ja sitä kautta Suomen talous on ajautumassa lähes ennen kohtaamattomien lukuisten samanaikaisten haasteiden eteen. Raporttia kirjoitettaessa (tammikuussa 2023), maailmanlaajuisen taantumien alkaminen näyttää lähes vääjäämättömältä. Eurooppa saattaa hyvin olla jo taantumassa.

Käynnissä oleva energiakriisi on johtanut *deindustrialisaatioon*, eli teollisuustuotannon alasajoon suuressa osassa Eurooppaa ja pahin on todennäköisesti vasta edessä. Keski-Eurooppa on kasvamassa määrin turvautunut nk. nesteytettyyn maakaasuun (*liquified natural gas, LNG*) Venäjän maakaasutoimitusten korvaamisessa. Ongelmana vain on, että globaali LNG -markkina on varsin saturoitunut, mikä tarkoittaa, että ennen vuosia 2025/2026 se ei pysty täysimääräisesti täyttämään maailman (Euroopan) kasvun tarvetta. Energiakriisin helpottaminen johtuukin kirjoitushetkellä lähestulkoon pelkästään erittäin leudosta talvesta, mikä voi luonnollisesti muuttua äkisti. Lukuisat energia-analyytikot ennustavat, että ensi talvesta tulee energiakriisin osalta pahempi kuin kuluva talvesta, koska on epäselvää mistä Euroopan kaasuvälyt täytetään Venäjän tuonnin puuttuessa.

Energiakriisi johtuu ensisijaisesti suurelta osin epärealistisiksi tunnistettavista ilmastotavoitteista ja kaupallisista sanktioista, joihin nykyhallituksemme on itsetuhoisesti sitoutunut. Energian tasainen saatavuus on nykyaikaisen tehdastuotannon ja liikenteen ehdottomia edellytyksiä ja siitä on nyt sisä- ja ulkopoliittisista syistä Euroopassa lähes luovuttu.

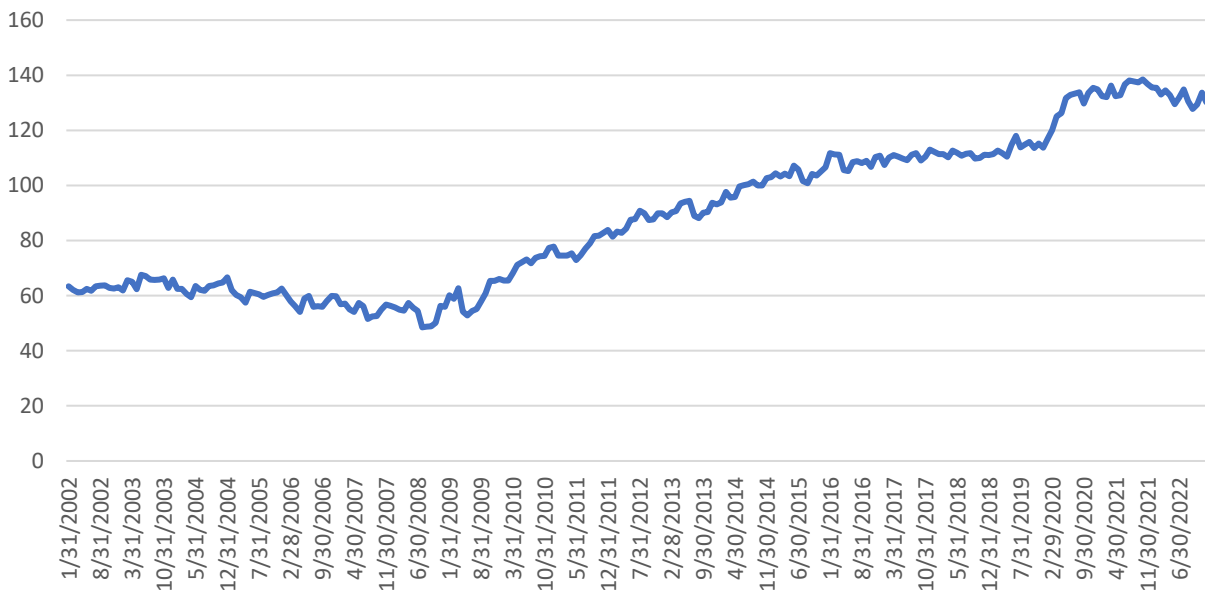
Syyskuun lopussa myös kävi selväksi, että globaali rahoitusjärjestelmä on jälleen kaatumisen partaalla, kun Englannin keskuspankki oli pakotettu aloittamaan uudelleen brittien valtionvelan ostot ehkäistäkseen eläkevakuutusrahastojen kaatumisen nopeasti nousseiden valtionlainojen korkojen takia. Lokakuun alussa saimme myös kuulla, että Sveitsin pankkijättiläinen, Credit Suisse, oli pahoissa vaikeuksissa. Tämän kaiken taustalla on keskuspankkien vastuuton rahapolitiikka, hallitusten valtionvelkaa ja inflaatiota lisäävät toimet sekä maailmanlaajuisen tuotantoketjujen katkaisu ulkopoliittisten etujen tavoittelemiseksi. Vaikka kriisin puhkeaminen täyteen mittaan vältettiin, varsin täpärästi, lokakuussa, Euroopan pankkisektorin ongelmat eivät ole kadonneet mihinkään.

Nopeana pysyvä inflaatio on pakottanut keskuspankit, jopa EKP:n, koronnostoihin. Vuosia elvyttävänä jatkunut rahapolitiikka (nollakorot ja arvopaperien osto-ohjelmat) on kasvattanut maailmantalouden velkavuoren ennätysellisiin mittoihin. Globaalin rahoituspalvelualan kauppayhtymä, *Institute of International Finance*, arvioi marraskuussa, että maailmantalouden velka oli 290 biljoonaa Yhdysvaltain

dollaria, eli noin kolminkertainen maailmantalouden bruttokansantuotteeseen (BKT) nähden, joka oli vuonna 2021 oli Maailmanpankin arvion mukaan 96,1 biljoonaa dollaria.

Tähän nähden Suomen valtionvelka oli tasoltaan vielä kohtuullinen. Joulukuun lopussa valtionvelka oli 141,6 miljardia euroa (noin 52 % suhteessa BKT:hen), mutta tämän odotetaan nousevan nopeasti. Tämä on 25 398 euroa jokaista suomalaista kohti, lähes 44 tuhatta euroa jokaista työkäistä suomalaista kohti ja noin 53 tuhatta euroa jokaista työllistä kohti.

Valtionvelan markkina-arvo (miljardia)

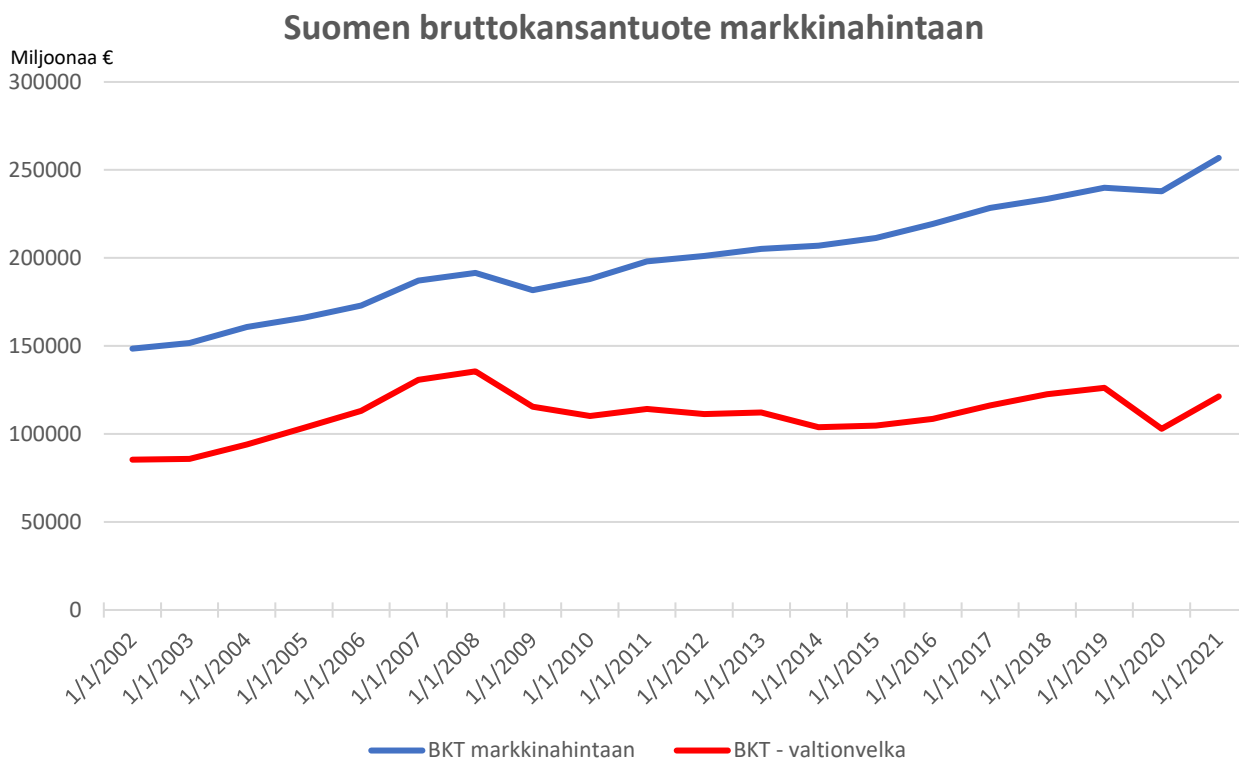

Kuvio 1. Suomen valtionvelka markkina-arvoon miljardeissa euroissa tammikuu 2002 – joulukuu 2022. Lähde: Valtionkonttori, Malinen ja Nyberg.

Suomen valtionvellassa ei häiritse niinkään sen taso, vaan suunta ja nopeus. Valtionvelkamme taso ja kehitys oli hyvin maltillista aina vuosien 2007 - 2008 finanssikriisiin ja sitä seuranneeseen Euroopan velkakriisiin (2010-2012) asti. Sen jälkeen valtionvelkamme on hyvin huolestuttavasti kasvanut trendinomaisesti. Velkaa on otettu jopa hyvinä aikoina eli silloin kun mitään pakottavaa tarvetta siihen ei ole ollut. Suomen valtiolla on nyt velkaa lähes yhtä paljon (prosenttimääräisenä) kuin Suomen 1990 -luvun alun laman synkimpinä vuosina (1993 – 1994). Silloin velkaa otettiin pakosta, Suomen talouden romahtamisen ehkäisemiseksi. Nyt sitä on otettu elintasomme keinoitekoiseksi ylläpitämiseksi.

On myös muistettava, ettei valtionvelka ole ainoa julkisen vallan velka, joka on lisääntynyt. Kunnat ovat velkaantuneet huomattavasti, minkä lisäksi valtiontalouttamme rasittavat sekä vastuut EU:n suuntaan (erityisesti elpymisrahasto) että erilaiset takuut ja vastuut, kuten valtion vientitakuu (näiden on arvioitu olevan luokkaa 100 miljardia euroa tai yli).

On myös ensiarvoisen tärkeää ymmärtää, miten julkisen vallan ottama velka on vaikuttanut talouskasvuun. Velkaa ottamalla on lisätty etenkin kokonaiskysyntää maassamme eli sillä on tuettu suomalaisille tuotteita ja palveluja myyvien yritysten toimintaa. Yleisesti Suomen BKT:n kasvua on voitu, vuodesta 2015 lähtien, pitää tällä tavalla kohtuullisena. Kuva muuttuu kuitenkin täysin, kun se suhteutetaan valtionvelkamme kasvuun (ks. kuvio 2).

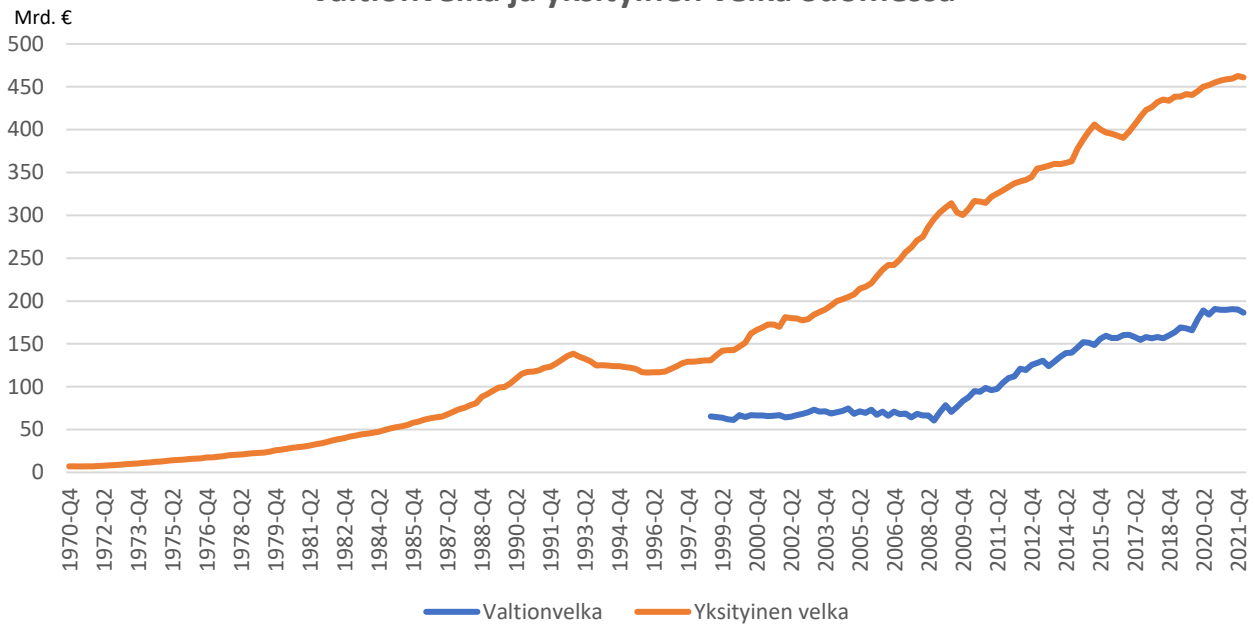
Kuvio 2. Suomen bruttokansantuote markkinahintaan sekä Suomen bruttokansantuote vähennettynä valtionvelalla 2002 - 2021. Lähde: Valtiokonttori, Tilastokeskus, Malinen ja Nyberg.

Kun bruttokansantuotteestamme vähennetään valtionvelan kasvu, huomataan, että taloutemme kotimaiset tulot eivät *nettomääräisesti* ole kumulatiivisesti kasvaneet lainkaan vuodesta 2008 lähtien. Tämä voidaan tulkita niin, että taloutemme tuotannon kasvua ei ole merkittävästi kyetty edistämään valtiomme pysyvällä velkaantumisella. Toinen tulkinta tälle on, että valtiomme on velkaantunut vain oman toimintansa ylläpitämiseen, eli olemme ottaneet ns. syömävelkaa vuodesta 2008 lähtien. Tällainen kehitys on luonnollisesti täysin kestämatöntä. Taloutemme on toisin sanoen uralla, joka tulee vakavasti vaikeuttamaan nykyisen hyvinvointiyhteiskuntamme rahoitusta jo lähitulevaisuudessa korkotason noustessa ja luottokelpoisuutemme heikentyessä.

Velkaantuneisuus on lisääntynyt myös yksityisellä sektorilla (ks. kuvio 3).¹ Jos velkaa ei ole käytetty tulojen pysyväiseksi lisäämiseksi on edessä velan takaisinmaksu korkoineen, mikä aikanaan rasittaa tavaroiden ja palveluiden kysyntää. Talouskasvun pysyvyyden kannalta on siten tärkeää, että velka johtaa tuotannon ja tulojen kasvuun henkilöä kohti tapahtuvan tuottavuuden nousun kautta.

¹ Valtiokonttorin ja BIS:n laskelmat Suomen valtionvelan tasosta eroavat toisistaan. Tämä johtuu siitä, että BIS:n laskelmissa ovat mukana myös kunnat sekä sosiaaliturvarahastot.

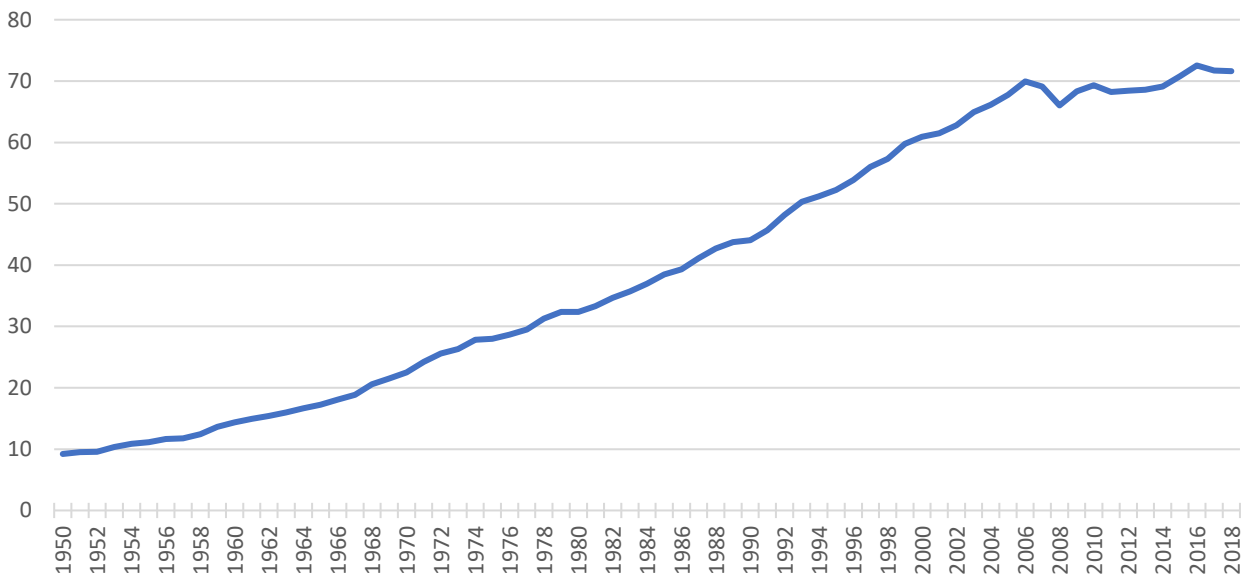
Valtionvelka ja yksityinen velka Suomessa

Kuvio 3. Suomen valtionvelka sekä yksityisen sektorin velka (kotitaloudet ja yritykset) miljardeissa euroissa. Lähde: BIS, Malinen ja Nyberg.

Tämä ei kuitenkaan näytä toteutuneen. Hiljalleen katastrofaaliseksi kehittynyt taloustilanteemme käykin hyvin selväksi, kun vertaamme työn tuottavuuden kasvua, eli tuotannon määrän kehitystä työtuntia kohti. Tämä on esitetty kuviossa 4.

Työn tuottavuuden kasvu työtuntia kohti

Kuvio 4. Suomen tuotanto suhteessa tehtyihin työtunteihin. Lähde: Conference Board, Malinen ja Nyberg.

Kuvio indikoi, että tuottavuuskehityksemme, kasvettuaan trendinomaisesti yli 55 vuotta, on täysin *stagnoitunut*, eli sen kasvu pysähtyi vuosien 2007 - 2008 globaalien finanssikriisin aikana eikä se ole sen jälkeen elpynyt. Tämäkin osoittaa, ettei otettua velkaa ole osattu käyttää viisaasti eli uutta kannattavaa tuotantoa edistävästi. Tuottavuuden kasvu on kaiken pitkän aikavälin elintason nousun taustalla, koska se ajaa talouskasvua.

GnS Economics, jonka toimitusjohtajana dosentti Malinen toimii, selitti tuottavuuskehityksen tärkeyden maaliskuun 2019 [erikoisraportissaan](#):

Teknologinen kehitys ajaa pitkän aikavälin talouskasvua parantamalla tuotannon tehokkuutta eli kasvattamalla tuottavuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että innovaatiot Kehruu-Jennystä teollisuusrobotteihin kasvattavat työntekijän tuottavuutta [kykyä tuottaa yhä enemmän vähemmällä työpanoksella] ja palkkaa ja tekevät tuotteista halvempia. Tämä prosessi on 1700-luvun lopulta alkaneen elintason huiman nousun taustalla.

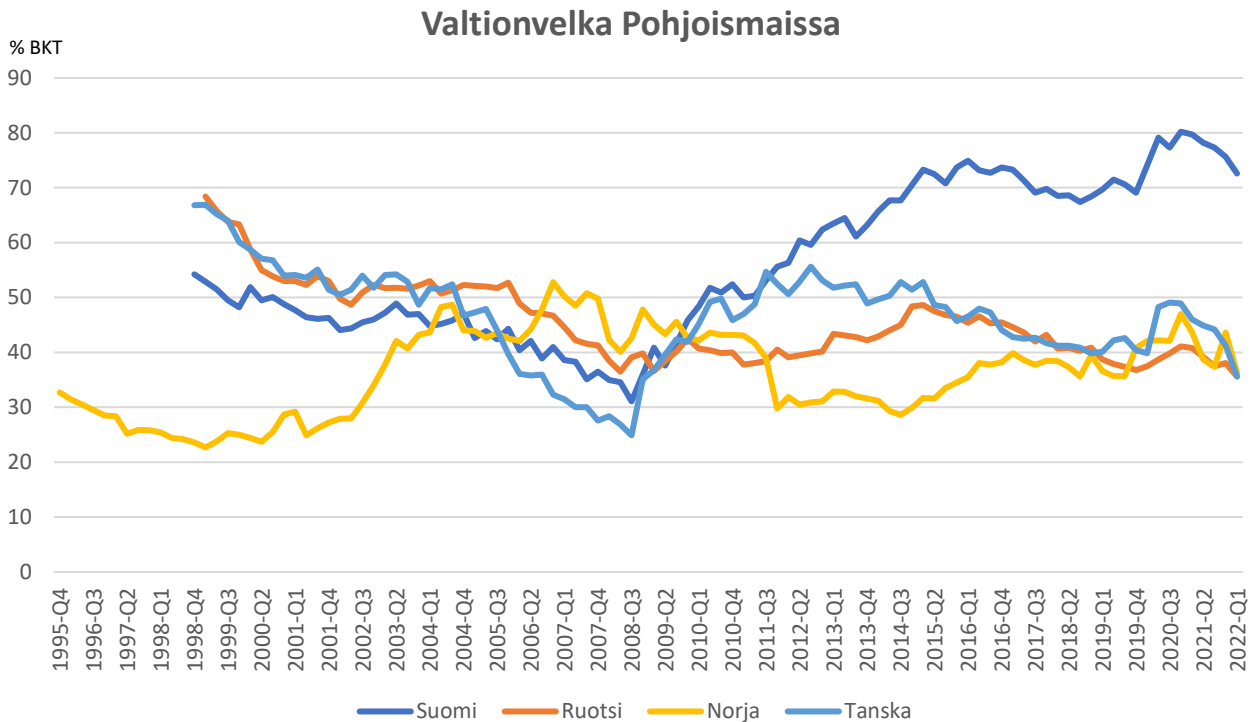
Prosessiin kuuluu yksi keskeinen elementti: luova tuho. Se tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että uusi tehokkaampi tuotanto korvaa vanhan ja tehottoman. Käytännössä se vaatii, että vanha yritys ajautuu konkurssiin ja uusi (tehokkaampi) yritys ottaa sen paikan. Tämä tuottojen ja konkurssien vuorottelu on kapitalistisen markkinatalouden perusta ja ajaa taloudellista kehitystä. Yksityisen tuotannon luomat voitot kasvattavat tuloja ja pääomia, kun taas konkurssit luovat pohjan tuottoisalle liiketoiminnalle raivaten samalla tilaa luovalle tuholle. Valtiolla on tärkeä rooli ihmis- ja omistusoikeuksien sekä sosiaalisen turvaverkon turvaajana, mutta yksityinen tuotanto ja markkinat ajavat talouskehitystä. Kuten sosialistisen talousmallin kokeilujen jatkuvat epäonnistumiset konkreettisesti osoittavat, tämä riskin ja palkinnon suhde on ratkaisevaa luovan tuhon kannalta.

Vuoden 2008 jälkeen poliittiset johtajat ja keskuspankkiirit poistivat tai ainakin vakavasti vääristivät tätä elintärkeää riskin ja tuoton suhdetta pelastustoimillaan. Riskit sosialisoiin, mutta tuotot pysyivät enemmän tai vähemmän yksityisinä. Elintason väsymätöntä nousua viimeisen 200 vuoden aikana ruokkinut luova tuho pysähtyi. Tämän ”suuren stagnaation” taustalla ovat etenkin maailmantalouden vatureiden, euroalueen, Kiinan ja Yhdysvaltojen, talousohjauksen epäonnistumiset.

Olemme Suomessa ja länsimaissa ajautumassa yhä vahvemmin eräänlaiseen suunnitelmatalouteen, missä valtio ottaa suuremman roolin taloudessa, jossa yrityksiä tuetaan keinotekoisesti ja jossa rahoitus hoituu keskuspankin kautta tai valtioneuvostoa myöntämällä. Koronasulut sekä käynnissä oleva ja todennäköisesti tulevana vuosina paheneva energiakriisi ovat hyvin tuhoisia ja ne ovat myös täysin poliittisten päätösten seuraamuksia. Tämä tarkoittaa, että valtio tietoisesti vääristää ja osittain jopa tuhoaa yksityisen tuotannon, erityisesti rahoitustaan helposti menettäviä PK-sektorin yrityksiä, jotka ovat tuottavuuskehityksen ja talouskasvun selkäranka (ne työllistävät huomattavan osan työvoimastamme ja niiden rooli uusien innovaatioiden kehityksessä on hyvin merkittävä). Tuotannon siirtyessä yhä enemmän suuryrityksille, tuottavuuskehitys lähes varmasti ”sakkaa” vielä pahemmin.

Mekanismia, jolla heikosti tuottavat suuret yritykset (ml. pankit) voitaisiin saneerata ei käytännössä ole olemassa kuin poliittisena prosessina. Siihen puolestaan liittyy lyhytnäköisiä poliittisia tavoitteita, kuten työllisyyden pitäminen korkeana tai ”vakauden vaarantumisen estäminen”. Nämä tavoitteet pitävät kyllä poliitikot vallassa, mutta tuottavuuskehityksen ja julkisen sektorin tasapainottamisen (velkaantumisen lopettamisen) kustannuksella.

Nämä kehityskulut johtavatkin lähes vääjäämättä tuottavuuskehityksen stagnaation jatkumiseen ja sitä kautta sekä talouskasvun että elintasomme kasvun hiipumiseen. Kuvion 4 perusteella Suomi on jo huolestuttavan pitkällä sillä tiellä. Emme enää ole Pohjoismaiden verrokki (kuvio 5) vaan luisumassa Pohjolan Italiaksi.

Kuvio 5. Valtionvelka suhteessa bruttokansantuotteeseen (%) Pohjoismaissa. Lähde: BIS, Malinen ja Nyberg.

Mitä taloustilanteemme korjaamiseksi pitää (voidaan) tehdä

Kuten yllä todettua, Suomen valtio ja monet kansalaiset ovat eläneet yli varojensa jo kauan. Siitä syntynyt velka on vähitellen tehnyt meistä riippuvaisia muiden myöntämästä rahoituksesta. Riippuvuus johtaa pakkotoimiin, jos suomalaiset, mistä syystä tahansa, eivät enää pysty hoitamaan velkaansa. Tästä mm. Kreikan toistuvat kriisit antavat varoittavat esimerkit. Edessä on silloin itsemääräämisoikeuden ja hyvinvointiyhteiskunnan samanaikainen menetys.

Velkaa ei (pääsääntöisesti) ole Suomessa käytetty tavalla, joka luo uutta ja pysyvää tuotantoa ja tuloa. Jotkut ekonomistit ovat ajoittain julistaneet, ettei julkista velkaa tarvitsekaan maksaa takaisin. Sanomatta on jäänyt se, että tämä on totta vain valtioille, joilla on oma raha ja joiden talous kasvaa nopeammin kuin velka. Suomellahan omaa rahaa ei enää ole, vaan valtiotamme rahoittaa käytännössä vaikutusvaltamme ulkopuolella oleva EKP. Velkamme on myös kasvanut selkeästi bruttokansantuotetta nopeammin. Tämä yhdistelmä on nimenomaisesti se, joka lopulta johtaa velkakriisiin ja Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) sekä Euroopan vakausmekanismin (EVM) tukiohjelmiin, joissa valtiontaloutta leikataan hyvin rajulla kädellä.

Kansalaisten ottamalla velalla on usein rahoitettu kohteita (asunnot, finanssisijoitukset, kulutustavara), joiden arvo vaihtelee taloustilanteen mukaan. Taloustilanteen heikentyessä velan hoito vaikeutuu kustannusten noustessa, tulojen vähentyessä ja vakuusarvojen alentuessa. Kansalaisten velanhoidokyvyn heiketessä voimistuvat samalla rahoittajien vaatimukset velkojen takaisinmaksusta ja korkojen korottamisesta kasvaneiden riskien mukaan. Liian pieni osa kansalaisista on säilyttänyt muistissaan 1990-luvun alun kauhuja (pankkikriisi, lama, velkavankeus).

Säätely ja säätelyn käytännön toteutus saattavat haitata Suomen tuottavuuskehitystä ja talouskasvua erityisesti, jos ne kuormittavat sekä julkista sektoria että yrityksiä kilpailevia maita enemmän. Valtion rooli taloudessa onkin kasvanut liian suureksi ja anteliaaksi ottaen huomioon, että edessä on välttämätön yksityisen sektorin tuottavuuden kasvattamisen pakko. Ei ole uskottavaa, että suunnitelmatalouden toteuttamisesta vastuussa olevat poliitikot ja virkamiehet olisivat erikoisen taitavia nostamaan

talouskasvua ja sitä kautta kansalaisten elintasoja. Se on jälleen palautettava kokonaisuudessaan yritysten, erityisesti PK-sektorin ja markkinoiden käsiin.

Keskeinen tekijä surkean taloustilanteemme taustalla on euro. Euron ulkoinen arvo ei jousta Suomen vientiteollisuuden eikä taloutemme tarpeiden mukaan, mikä on hyvin todennäköisesti vakavasti haitannut vientisektorimme kehitystä. Esimerkiksi GnS Economicsin toukokuussa 2020 julkaistun [tutkimuksen](#) mukaan vientimme olisi vuoden 2020 ensimmäisellä neljänneksellä ollut lähes 50 % korkeammalla, jos olisimme pitäneet oman valuuttamme, kun mitä se oli nyt. Myös Ruotsissa on eurojäsenyyden vaikutusten arvioimisessa saatu vastaavia tuloksia. On myös tärkeää ymmärtää, että jos jatkamme euroalueen jäsenenä, meidän on tulevaisuudessa kiristettävä vyötä entistä enemmän julkisen taloutemme tasapainottamiseksi. Oma raha todennäköisesti vetäisi vientimme nopeaan kasvuun maailmantalouden jälleen toipuessa, kuten se teki vuosina 1994 ja 1995. Vaikka euroeroon ei edettäisi, tämä ilmeinen tosiasia on vihdoinkin myönnettävä ja mukautettava talouspolitiikka sen mukaan.

Tilannetta Suomessa vaikeuttaa lisäksi leväperäinen muutamien edellisten hallitusten harjoittama talouspolitiikka. Soteuudistus lisää ilmeisesti julkisia kustannuksia terveydenhoitoa parantamatta. Suuret vientitakuut muuttuvat kustannuksiksi (eli lisävelaksi), kun taloustilanne maailmalla huononee. Turvaratkaisut (NATO-jäsenyys) tuovat mukanaan mittavat uudet asehankinnat ja muut sotilasmenot. Jäsenyys EU:ssa on toistuvasti katsottu vaativan tulonsiirtoja Suomelta ylivelkaantuneille jäsenmaille, lähitulevaisuudessa todennäköisesti taas Italialle. Kaikki tämä on rasite kansalaisten käytettävissä oleville tuloille, jollei omaa, orgaanista (tuottavuuskehityksen vetämää) talouskasvua saada nopeasti liikkeelle.

Alkava kansainvälinen lama on vakava uhka velkaantuvalla Suomelle. Edessä voi olla tilanne, jossa ulkopuoliset tahot, kuten Kansainvälinen valuuttarahasto tai Euroopan vakausmekanismi asettavat valtion toimille tiukat ehdot samalla kun kansalaiset yrityksineen menettävät omaisuuttaan omien velkojensa ulosotoissa. Tällainen tilanne voidaan kohdata valtionvelkojen sekä kansalaisten velkojen korkojen noustessa niin korkealle suhteessa tuloihin, että sekä valtio että monet kansalaiset (ja yritykset) eivät enää selviydy veloistaan. Tällöin Suomi käytännössä menettäisi vuosiksi oikeutensa itse päättää talous- ja yhteiskuntapolitiikastaan.

Moni voi pitää tällaisen tilanteen syntymistä lähes mahdottomana, mutta niin sitä pidettiin 1980-luvullakin. Sitten iski pankkikriisi ja lama, jonka aikana Suomen valtio kävi hyvin lähellä maksukyvyttömyyttä. Silloin valtiovelkamme kävi noin 68 % BKT:sta, kun se nyt on noin 52 % BKT:sta. Valtion maksukyky voikin romahtaa hyvin nopeasti talouslaman ja valtionlainojen korkojen noustessa ripeästi. Juuri tämä meitä nyt uhkaa.

Valtion tehtävien ja vastuuden asteittainen siirto EU:lle yhteisvelan ja -budjetin muodossa mainitaan joskus tapana siirtää oman velan ja ongelmien kasvua muille. Vastamme kuitenkin myös EU:n veloista riippumatta siitä, miksi ne kutsutaan ja mitä sovitut säännöt määräävät. Tämän lisäksi tällainen toimi kaventaisi samalla Suomen poliittista itsenäisyyttä, kuten on jo osaltaan käynyt eduskuntamme hyväksyttyä EU:n "elpymisrahaston" toissa keväänä. On täysin mahdollista, että jo lähitulevaisuudessa aletaan puhua EU:n energiakriisirahastosta tai jopa EU:n puolustusrahastosta. Tällä hetkellä Euroopassa riittää uhkakuvia, joita voidaan tietoisesti käyttää kansainvällän huomattavaan kutistamiseen sekä taloudellisesti että poliittisesti.

Suomi tarvitsee kipeästi talouspoliittisen pelastusohjelman estämään osaltamme tällaista tulevaisuutta. Aikaa ei ole hukattavissa koska kansainvälinen taloustilanne huononee ja hallituksen valmius ottaa uutta velkaa ei ole vähenemässä. Halua näyttää myös olevan suostua muiden maiden esittämiin vaateisiin ainakin hetkellisten Suomen hyvien suhteiden ylläpitämisen takia.

Pelastusohjelman keskeiset tavoitteet on oltava julkisen sektorin velkaantumisen ja yksityisen sektorin tuottamattoman velkaantumisen lopettaminen sekä pysyvän ja kannattavan tuotannon edistäminen Suomessa.

Ekonomistit ovat esittäneet lukuisia erilaisia keinoja taloutemme kääntämiseksi. Niistä pitää valita toimivimmat huomioiden kuitenkin seuraavat seikat:

- Suomi ei todennäköisesti tule selviämään itsenäisenä taloustoimijana euroalueen jäsenenä.
- Eläke- ja sosiaaliturvajärjestelmämme ovat ilman tuottavuuden kasvua kestävämmällä taloudellisella pohjalla.
- Pienet ja keskiuuret yritykset luovat huomattavan osan työpaikoista sekä bruttokansantuotteesta. Niiden käynnissä oleva alasajo on keskeytettävä. Tämä on tehtävissä verotuksellisin ja sääntelyn helpottamisen keinoin.
- Maan kyky hallita talouttaan riippuu nykyisessä, erittäin epävakassa maailmantilassa energia- ja ruokaomavaraisuutemme turvaamisesta. Millään talouspoliittisella toimella ei ole väliä, jos emme kykene tarjoamaan kohtuuhintaista energiaa sekä ruokkimaan kansaamme kaikissa kuviteltavissa olevissa geopoliittisissa ja säähän liittyvissä skenaarioissa.
- Suomen osaavan työvoiman puute edellyttää, paitsi eläkeiän asteittaista kohottamista, myös jo eläköityjien ja maahanmuuttajien työhalujen kasvattamista. Suomella ei nykyisellään ole varaa elättää kasvavaa joukkoa tuottamattomia kansalaisia.
- Suomalaisessa koulutuksessa on palattava kansainväliseen huippuosaamisen tasolle kaikkien aineiden ja tasojen osalta, ja ilman merkittävästi julkisia lisäpanostuksia.
- Suomen poliittista ja taloudellista suvereniteettia tulee edistää hallituksen ja eduskunnan toimesta kaikessa EU:n ja euroalueen yhteistoiminnassa.